

bilemezlerdi. Müslümanlar, onların teknolojik sahada gelişmekte olduklarını, onların üstünlüklerini görmeye başladılar. Müslümanlar, Avrupalıların bu noktaya nasıl geldiklerini bilmiyorlardı. Ama 17. yüzyıldan itibaren onların bilimdeki üstünlüklerini kabul etmeye başladılar. Benim milletimden, Avrupalıları yanlış tanıyan, İslam dünyasını bilmeyen bazı kişiler olabilir; onlar benim bu sözlerimi yadırgayabilirler; ama ben bu anlattıklarımı sürekli tekrar ederek, o muhteşem aletler ile onların yanlış fikirlerini değiştirmeye çalışacağım. Şimdi söylemek istediğim şey şu:

Hollandalı bir oryantalist... Adı Golius. İstanbul'a IV. Murat'ı ziyarete gelmiş. Hatta İran'a yapılan harbe bile Osmanlı askerleriyle birlikte katılmış bir adam. O sırada tabii Halife Murat'ı tanıyor. Halife Murat ona diyor ki:

- Bize Osmanlı İmparatorluğu'nun haritasını yapamaz mısınız?"

Bir insan koskoca imparatorluğu'nun haritasını nasıl yapabilir? İstanbul'un haritası ancak birkaç kişiyle yapılabilir ve uzunca bir zaman alır. Avrupalıların elinde olan bütün haritaların, İslam dünyasında daha evvel yapılmış olan haritaların bir taklidi ve parçalarının bir araya getirilmesi ve bozulması şeklinde olduğunu bilemezdi Halife IV. Murat. Bunu dünyada bilen yoktu. Ben sonraki araştırmalarımda, hayatımın son 20 senesini coğrafya tarihiyle uğraşarak geçirdim. 12-13 senelik sürede, bu durum, kafamda yavaş yavaş olgunlaşmaya başladı. Araştırmalarımda son aylarında dehşet bir şeyle karşılaştım. Bizim Kâtip Çelebi diye çok büyük bir bilginimiz var. "Keşf'üz-Zunûn" diye kitap yazmıştır. Muazzam bir kitap... 16 bin adet Farsça ve Arapça kitabın kataloğu vardır. Çok çalışkan bir adam... Bir de "Cihannüma" diye bir kitap yazmıştır ki Osmanlı İmparatorluğunda İbrahim Müteferrika'nın ilk bastığı kitaplardan biridir. Cihannüma, tüm dünyanın çok önemli saydığı bir coğrafya kitabıdır. Bende de çok güzel bir nüshası vardır. Hep düşünürdüm: "Acaba Cihannüma'da ne var?" diye. Kitabımın 15.cildini yazıyordum, Osmanlı Coğrafyacıları hakkında bilgi toplamam lâzımdı. Kâtip Çelebi'yi etüt ettiğimde büyük bir faciayla karşı karşıya kaldım. Facia da şu: Kâtip Çelebi, genç yaşta öldü. Çok çalışkan, gayretli bir insandı fakat İslam coğrafyasının tekâmülünü o zaman bilemezdi, bilmiyordu. Kâtip Çelebi Avrupalılarla temasa geçmeden evvel, bir dünya coğrafyası yazmayı düşündü. Cihannüma "dünyayı gösteren" manasına gelir. İşe Balkanları tanıtmakla başlamış ve bir kısmını yazmış. Yazdıktan sonra Fransız Mehmet İhlaşî diye ihtida etmiş bir Müslüman İstanbul'a gelmiş, Kâtip Çelebi'yle tanışmış. Kafasında birçok Avrupalı bilginin kitaplarının adları varmış. Onlardan bahsetmiş

Kâtip Çelebi'ye. Kâtip Çelebi'yle Mehmet İhlaşî, kitapları tercümeyle başlamışlar. Mercator diye bilinen Hollandalı bir coğrafya bilimcisi var. Büyük bir harita kitabı var. Ben yüzde yüz inanıyorum ki Mercator'un, eski dünya haritaları, keşifleri İslam dünyasından gelmiş kendisine. İslam dünyasından gelen haritaları değiştirmiş, kopya etmiş. Akıllı ve çalışkan bir adam... Ama Felemenk'te oturan bir adam Orta Asya'nın haritasını nasıl yapabilir. Bugüne kadar bütün Coğrafya Tarihi bu haritaları, bu adamın yaptığına inanıyor. Aslında ben de inanıyordum: "Bunları nasıl yaptı?" diyordum. Bütün haritalarını, kitaplarını topladım; onların koordinatlarını, enlem-boylam derecelerini bulabilirim diye. Coğrafya Bilim Tarihiyle uğraşımın 8-10. senesinde Mercator'un ve bazılarının, hakikaten enlem-boylam derecelerine dayanarak haritaları yapacaklarını sanıyordum. Ancak sonradan kendi kendime Hollanda'daki adamın, Orta Asya'daki göllerin, nehirlerin enlemlerini, boylamlarım nereden bileceğini sormaya başladım. Hakikaten ben şimdi kendime gülüyorum. Düşünsenize insanlar ne kadar gaflet içerisinde olabiliyorlar! Hâlen coğrafyalar tarihinde bu inanç mevcut. Nitekim ben bu konudaki fikirlerimi yazdım ve şimdi onlardan cevap bekliyorum. Bir iki müspet yazının dışında hâlâ bir cevap gelmedi.

Saatler

Müslümanlar önceden birçok saat yapmışlar. Müslümanlar da, Yunanlılar da saatler yapıyorlardı fakat Yunanlıların saatleri ancak tam saati gösteriyordu. 8. yüzyılda bu bilgileri Müslümanlar aldılar, geliştirdiler ve saatin göstergesini yarım saate kadar indirdiler. Tam da şimdi şu suali sorarsanız insanlara:

- İnsanoğlu hangi tarihten itibaren dakikalara gösterebilen bir saat yaptı?

Bütün mesele budur aslında. Kime sorarsanız sorunuz, eğer bizim Kataloğumuzun Saatler kısmına bakmamışsa, bunun cevabını size veremez. Bunu ben, ancak 10 sene önce öğrendim. Dakikalara ölçen ilk saat 12. yüzyılın başında İslam Dünyasında yapılıyor.

Geç Dönem Tercüme Örnekleri

Batılılardan tercüme yapanlardan biri de Kâtip Çelebi'dir. Ama çok az tercüme yapıyorlardı. Müslümanlara nazaran Batılılar daha çok tercüme yapmışlardır. Mesela; Coğrafya sahasında... Modern Coğrafyanın kurucusu olarak Carl Ritter denen bir Alman âlim bilinir.

İki tür coğrafya vardır: Biri Matematik Coğrafya, yani enlem-boylam derecelerine dayanarak yapılan haritalar sistemi Bir de Beşeri Coğrafya vardır. Carl Ritter, Beşeri Coğrafyanın yeni kurucusu zannedilir ama bu tamamıyla yanlış. 10. yüzyılda Makdisî adında büyük bir âlim var. Dehşet verici işler yapmış ve nelere katlanmış... Sprenger diye bilinen bir Alman, bunun kitabının el yazma bir nüshasını, Hindistan'da buluyor ve Berlin'e getiriyor. İkincisi ise Ayasofya'da... Kitabı okuduktan sonra şunu söylüyor: "Makdisî, beşeriyetin tanıdığı en büyük coğrafyacı!" Bunu 1870 senesinde söylüyor!

Dünyanın Gerçeğe Yakın İlk Haritalarını Müslümanlar Çizdi

Tercüme safhaları var. Avrupa'da 16. yüzyıldan önce körü körüne yapılmış tercüme var. Bunlar sayesinde Avrupa biliminin yavaş yavaş zemini hazırlanıyor. Ondan sonra oryantalistler tercüme yapıyorlar. Oryantalistler bakıyorlar ki İslam dünyasının, Asya'nın, her şehrin coğrafyası var. Ama Carl Ritter bunu bilmiyordu. Avrupalı coğrafyacılar, oryantalistlerden mütemadiyen Arapça, Farsça ve Türkçe coğrafya kitaplarının çevirilerini istiyorlardı. Çünkü kitap yazıyorlardı. Beşeri coğrafyanın kurucusu olarak bilinen Carl Ritter, hiç seyahat etmediği halde, bütün bu bilgileri nereden alabilirdi? Bu soruyu kendisine kimse sormadı. Birkaç ay evvel araştırmalarım arasında, bir Alman bilgininin bir tespitine rastladım. Şunu söylüyor -ki benim için çok önemli, bunu kitabımda da kullanacağım. İslam coğrafyasından hiç haberleri yok, kendi kendilerine münakaşa ediyorlar.- Diyor ki:

- İnsan, Avrupa kıtasının coğrafyasını araştırdığı zaman görüyor ki 18. yüzyıla kadar sadece İspanya'nın coğrafyası var. Diğerlerinin; Almanya'nın, Fransa'nın coğrafyası falan yok."

Bunu 1982'de bir Alman bilgini söylüyor. Acaba neden İspanya'nın coğrafyası var da diğerlerinin yok? Çünkü İspanya'da Müslümanlar yaşıyordu da ondan. Evet, gerçekten çok enteresan bir şey... Avrupa kıtasının haritasını, yani Fransa'nın, Almanya'nın, İsveç'in gerçek enlem-boylam derecelerine dayanan haritalarını, ne zaman yaptılar biliyor musunuz gençler? 1850 senesinden sonra...

Müslümanlar 9. yüzyılın başından itibaren enlem boylam derecelerine dayanan haritalar yapmaya başladılar. Müthiş bir şekilde de yaptılar! Öylesine müthiş bir şekilde yaptılar ki mesela: Yunanlılarda Akdeniz'in uzunluğu 62-63 dereceydi. Bunu Müslümanlar daha 9.yüzyılda 10-11 derece tashih ettiler, 52-53 dereceye indirdiler. Esasında uzunluk 42 derecedir. 11-12. yüzyılda yeni bir

Müslümanlar tarafından icat edildiğini düşünemiyorlar. İslam Bilim Tarihi Üzerine Tespitler ve Oryantalist Tezler, Bilimler Tarihiyle yaklaşık 60 yıldır uğraşıyorum, bende gelişen tahayyül: "Ben medeniyet tarihini bir bütün olarak kabul ediyorum. Bu, bütün insanlığın müşterek malıdır. Bizler, Yunanlılar ve bugünkü modern Avrupalılar modern teknolojiyi geliştirmişlerse, o başka bölgelerde yaşayan insanların da bu süreçte katkısı vardır. Ben Bilimler Tarihine böyle bakıyorum." Ama bu Bilimler Tarihi ise başlangıç olarak Mısırlıları kabul ediyor. Babillileri de kabul etmeye başladı ama Müslümanların bir şeyi icat ettiğini söylediğinizde hemen hücumla geçiyorlar! Yani Müslümanların bilime katkısını hâlâ kabul etmiyorlar. Aslında bizim Türklerin bir kısmı da kabul etmek istemiyor! Gerçekten enteresan, inanmak istemiyorlar. Almanya'da Müslümanların Bilimler Tarihindeki yerini bilen insanlar, Türkiye'de bilenlerden sayıca fazla. Alman bir felsefeci Hanım Sigrig Hunke, "Batının Üzerine Doğan Allah'ın Güneşi" kitabının sahibi, okudunuz mu, bilmiyorum? Şu noktaya gelmek istiyorum. Almanlar, aslında Türklerden çok daha iyi biliyorlar Müslümanları. Ama buna rağmen inkâr edenlerin sayısı da çok. Bundan 14 ay evvel Alman televizyonlarından biri "Dünyanın Mucizeleri" adlı bir programda, bizim müzenin 30 dakikalık kısa bir filmi yaptı. Programın yapımcısı, bu programdan dolayı ölüm tehditleri aldı. Bize tehdit gelmedi ama o adamcağzı: "Bu işe girerseniz hayatınız tehlikeye girer!" diye tehditler aldığını bize anlattı. Alman bilginlerin, İslam bilginlerinin başarılarını tanıma hususundaki bilgilerimizin gelişmesinde çok büyük katkıları vardır. Ama öbür tarafta da böyle bir taassup var!

Batı Medeniyetinin Kökeninin İslam Bilimine Dayandığına Dair Örnekler:

Müslümanların aşağılık duygusundan, Batının da üstünlük duygusundan kurtulması gerekir. Müslümanlar, 16. yüzyılın ortalarına kadar, bilimde Avrupalılara nispetle daha ileriye. Fakat Avrupalılar, Müslümanlardan bilgiyi 10. yüzyıldan itibaren aldılar. Bu alış merhalesi tam 500 yıl sürdü. Bizim Türklerin çoğu bunu bilmezler. 17. yüzyılın başlarında Avrupalılar önderlik konumuna geçtiler. Ve üstünlük duygusu, bôbürlenme merhalesi başladı onlarda. Manevi bilgiler sahasına baktığımız zaman - ki manevi bilgi derken İslam dinini kastetmiyorum. - Felsefe Tarihi ve Coğrafya bilimlerinde Müslümanlar daha ilerde idiler. Müslümanlarda da siyasi gerileme başlamıştı. Yavaş yavaş da bu gerilemeleri görüyorlardı. Onlar geçmişteki ileri konumlarını unutmuşlardı. Bilimler Tarihi diye bir alan da olmadığı için gelişmelerin nasıl olduğunu

hale getirdiler ki, bu aletle 28 astronomik ödev başarıyor. Bu 10. yüzyıldan itibaren Avrupalılara intikal etti. Avrupalılar 16. yüzyıla kadar, şekil bakımından güzel usturlaplar icat ettiler. Fakat astronomik hizmet bakımından Müslümanların yaptığı usturlapların düzeyine Avrupa'da hiçbir zaman ulaşamadı.

Ben, umumiyetle coğrafya tarihiyle uğraşmaya başladığımda şu suali kendi kendime soruyordum. Diyordum ki: "Müslümanlar Astronomide, Matematikte, diğer ilimlerde bu kadar ileri oldukları halde neden bunlar Avrupalılar gibi koordinatlara, enlem-boylam derecelerine dayanan haritalar yapmadılar? Ben birçok oryantalisti hocalarım olarak kabul ediyorum, onlardan çok şey öğrendim. Matematik Coğrafyasının önemini oldukça iyi bildikleri halde Avrupalı oryantalistler, benim hocam olan oryantalistler, Müslümanların bizzat harita sahasındaki başarılarını bilmiyorlardı. Bugünkü dünya haritasını tanıtan kültür dünyası İslam kültür dünyasıdır, diyorum. Eskiden ben de yanlış düşünüyordum, şu sonuca vardım: Müslümanlar, İlimler Tarihinde herkesin bildiği büyük matematikçiler ortaya çıkardılar, astronom yetiştirdiler.

Matematiksel coğrafyayı kim icat etti biliyor musunuz? Biruni... Müslümanlar 9. yy 'da coğrafyaya müthiş bir giriş yaptılar! Bunları herkes biliyor, İlimler Tarihi de bir dereceye kadar kabul ediyor bunu. Fakat Müslümanların Coğrafya sahasında, dünya haritasını yapma hususunda, bu kadar ileri gittikleri bilgisi maalesef bugüne kadar müdafaa edilmiş değildir. Dediklerimi, müzemde, gözlemlerinizle görmeye ne dersiniz? Yıldızların konumlarını kullanarak zaman ölçmeyi, boylam ölçümünü ve yıldızların konumunu belirlemeyi sağlayan, astronomik ölçümler yapmaya yarayan alet. Evvela aletleri birçok Alman misafirime gösterdim. Büyük bir dehşet içerisine düştüklerini gördüm. Bana hemen hemen hepsi aynen şu suali sordular:

- Peki, Müslümanlar bilimde bu kadar ileri olduklarına göre, neden bugün bu kadar geriler?" Demek ki müze insanlar üzerinde bir kırbaç tesiri uyandırıyor. Geçen günlerde bana bir Alman'dan mektup geldi. Mektupta diyor ki:

- Biz Yunan bilginleri tarafından icat edilen aletler üzerinde çalışıyoruz. Öğrendiğimize göre, sizin bir müzeniz varmış. Acaba aletlerin İslam dünyasındaki tekâmüllerine dayanarak müzemizi nasıl zenginleştirebiliriz?

O zat kendi icat ettikleri aletlerin, Müslümanların buluşu olduğunu hiç aklına getirmede. Müslümanların sadece Yunanlıların aletlerini geliştirdiklerini zannediyordu. Maalesef bizim insanlarımızın da bir kısmı bu kadar çok aletin

hamleye girdiler ve bunu 44 dereceye indirdiler. Bizim Osmanlı âlimleri de enlem- boylam dereceleriyle haritalar yapıyorlardı. Bakıyorsunuz Anadolu Haritalarını, Balkan Haritalarını o kadar mükemmel yapmışlar ki, maalesef bu gerçek bugüne kadar bilinmiyor.

Evliya Çelebi Abidesi Dikilecek Adamdır!

Evliya Çelebi inanılmaz bir coğrafyacı! Evliya Çelebi öncelikle bir arkeolog... Arkeolojiye dair öyle şeyler biliyor ki mesela: Bağdat'a giderken, orada kayaları tetkik ediyor, insanlara bu çalışmaları sunuyor. Almanlar bunu Kaya Arkeolojisi olarak nitelendiriyor. Öbür yandan bakıyorsunuz adamın öyle nazariyeleri var ki... Bilinmeyen çağlarda, Karadeniz'in Adriyatik Denizi'ne kadar uzandığını söylüyor. Bunun arkeolojik izlerinin nereden geldiğini bize vermeye çalışıyor. Yani Evliya Çelebi abidesi dikilecek bir adamdır!

Beni Yetiştiren Hocalarım

Hocalarımın arasında iyi iş yapan oryantalistler vardır. Onlar beni etkilemişlerdir. Matthias Schramm adında bir arkadaşım vardı - iki sene önce onu kaybettim- Yunanlıları çok iyi bilirdi. Schramm, "İbnu'l-Heysem'in Fizîğe Götüren Yolu" isimli muhteşem bir kitap yazdı. O arkadaşım -ki benden iki yaş küçüktü- benim hayatımda derin iz bıraktı. Matematiği ve Astronomisi benden çok daha iyiydi. Bana araştırmalarımda çok büyük desteği ve faydası oldu. Zorluklar karşısında kaldığımda onu telefonla arar: "Bu meseleyi seninle konuşmak istiyorum." derdim.

Müslümanların Hint Okyanusu'nda modern navigasyonun temellerini kurduklarını gördüm. İnsanları dehşete düşürecek bir ilerlilikti. Onların şöyle bir metodu vardı:

Güney-Kuzey Okyanusu üzerinde giderken kat ettikleri güney-kuzey yönlü mesafeler var. Bir de ekvatora paralel olmayan bir açı ile devam edip giden yol mesafesi hesapları vardı. Bunu anladım. Ama Ekvatora paralel mesafelerin ölçülmesini başlangıçta bilmiyordum. Matthias'ı aradım ve:

- Böyle bir şey var, bana yardım et! dedim.

Ona bütün malzemeleri gönderdim. Hakikaten bir noktayı çözemiyordum ve o konuda bana çok yardım etti. Müslümanlar bahsettiğim bu navigasyon metodu sayesinde neye ulaşmışlardı biliyor musunuz? Doğu Afrika sahiliyle Sumatra arasındaki mesafeyi, bugünkü uzunluğa yakın bir doğru değerle, buluyorlardı.

Düşününüz, bahsettiğim hadise 15.yüzyılda gerçekleşiyor. Bu Avrupa'da ancak 20. yüzyılın ilk yarısında mümkün oluyordu. Bir gün Hocam Hellmut Ritter bana günde ne kadar çalıştığımı sordu. Ben ona, 13-14 saat çalıştığımı söyledim. Tahminen o kadar çalışıyordum. Bana dedi ki:

- Bu tempoyla bilgin olamazsınız. Eğer bilgin olmak istiyorsanız buna birkaç saat daha eklemeniz gerekir.

Benim hocam Brockelmann günde 24 saat çalışıyordu. Gün daha uzun olsaydı daha çok çalışırdı.

O söz bana öyle çok tesir etti ki, hakikaten 70 yaşına kadar devam edecek bir tempo yakaladım. O konuşmadan sonra bu yaşına kadar günde hep 17 saat çalıştım. O söz beni çok etkilemişti.

Dil Öğrenin

Birçok dil öğrenen insanlar genelde filologlardır. Benim hocam Hellmut Ritter bir filologdu. Onun için 32 dil öğrenmişti. Mesela Nicel adındaki bir İspanyol 54 dil biliyormuş, hocam anlatırdı bana. Onlar linguistti. Bazı dilleri öğrendim. Ben de bir filolog sayılırım, ancak onlar dili, dil olarak sevdiğileri için öğreniyorlardı. Ben dili, Bilimler Tarihinde bir vasıta olarak öğreniyorum. Ben onlar kadar verimli değilim, sadece öğreniyorum ama onlar ise öğrendikleri dillerden neticeler çıkartıyorlar. Ben sadece faydalanmak için, bir vasıta olarak öğreniyorum dilleri.

Bizim Türkler dilin masa başında öğrenildiğini bilmiyorlar. Zannediyorlar ki Fransızca öğrenmek için Fransa'ya gitmek gerekiyor. Tamam, öğreniyorlar ama ne kadar yazabiliyorlar. Almanya'ya Türkler geliyorlar, 30-40 sene kalıyorlar, Almanca öğrenemiyorlar. Evvela tembelliğimiz, lisana karşı bir korkumuz var. İkincisi, biz gramer bilmiyoruz. Türkler bir dil öğreniyorlar. Alman liselerinde 3 dil öğreniliyor. Benim kızım lisedeyken Yunanca öğrendi, Latince öğrendi, hatta biraz da Rusça öğrendi ama sonradan bıraktı, bir de İngilizceyi öğrendi, 3 dil biliyor. Almanya'da, lisede, 3 dil öğretiliyor. Bizde sadece bir dil... Karşınıza profesör geliyor konuşamıyor. Çok acı bir realite... Profesör meslektaşlarım bana telefon ediyorlar ama sekreterimle İngilizce konuşamıyorlar. En sonunda sekreterime üç-dört kelime öğrettim; günaydın vs. Sekreterim onlarla konuşmaya çalışıyor. Böyle şey olur mu?

vazifelendirildi. Bunlar 20-30 sene kadar çalıştılar. Dünyanın mevcut görünüşünü, haritasını yapmayı başardılar. Onların böyle bir haritayı yaptığı, tarihi olarak biliniyordu, fakat kaybolmuştu. Tabii kaybolduğu için önemi bilinmiyordu, tahmin edilemiyordu. Bir şans eseri olarak 1983 yılında ben bu haritayı Topkapı Sarayı'nda, bir ansiklopedi içinde buldum. Yazmaların peşinde koştuğum için birçok yazma buldum ama bu benim bulduğum en önemli vesikadır. Onu biz küre haline getirdik ki küre daha güzel... Biz Me'mun'un Coğrafyacılarının yaptığı bu haritayı Yunanlıların haritalarıyla, yani Batlamyus'un Coğrafyasıyla mukayese ettiğimiz zaman çok büyük farklar görüyoruz. En büyük fark şu:

Yunanlılarda Marinos, okyanusları bir göl halinde gösteriyor. Ona göre karalar okyanusları kuşatıyor. Mesela: "Hint Okyanusu bir göldür, Atlas Okyanusu bir göldür". Bu farkı Bilimler Tarihi bilmiyordu. Yani bugüne kadar eski, mesela son 4-5 sene evveline kadar çıkan ansiklopedilerde, sadece Yunanlılardan bahsederler. Müslümanların yaptığı haritaları, bu realiteyi bilmiyorlar. Yunanlılar Afrika'nın güneyinden, dönülebileceğini bilmiyorlardı. Müslümanlar ise 9. yüzyılın sonlarına doğru, Afrika'nın güneyinden Çin'e ulaşabiliyorlardı. Ama bu bir başlangıçtı. Ben coğrafya tarihi üzerinde aşağı yukarı 20 senedir çalışıyorum. Mütemediyen dünya haritasının tekâmül ettiğini gördüm. Ve şu neticeye vardım: 18. yüzyılın başlangıcına kadar, Avrupalıların elindeki haritaların hepsi -ki çok yanlış haritalar var- tamamıyla İslam haritalarının yarım, yanlış ve doğruya yakın taklitlerinden ibarettir. Bu tespit, çalışmalarımın belki en önemlisi... Evet, Halife Me'mun bir harita yapmaları ve dünyanın büyüklüğünü tespit edebilmeleri için 70 kadar Coğrafyacı ve Matematikçiyi görevlendirdi. Bağdat'ta ve Şam'da Gözlemevi kuruldu. Gözlemler yolu ile öncekilerden daha kesin ölçümlere ulaşmayı hedeflediler. Halife Me'mun, Astronomi tarihinde, gerçek anlamda gözlemevi kuran ilk kişidir. Halifenin görevlendirdiği Astronomlar, bir derecelik boylam uzunluğunu tespit etmeye çalıştı. Suriye ve Irak ovalarında ölçümler yaptılar ve bir derecelik boylam uzunluğunun 56 2/3 ve 57 mil arasında olduğunu tespit ettiler. Bu, bugünkü ölçüm değerlerine çok yakın bir değer olarak kabul ediliyor. Büyük Astronomi Tarihçisi Carlo Alfonso Nallino, *bu ölçümün bilimsel ilk ciddi yeryüzü ölçümü* olduğunu, bundan yüz yıl kadar önce belirtmişti. 16. ve 17. yüzyılda Fransızlar bunu taklit etmeye çalıştılar. Müslümanların ulaştıkları neticeleri biliyorlardı ve buna rağmen: "Biz bu neticeye vardık" diyorlardı. Hâlbuki onların çalışma tarzı, (kendilerini) böyle bir neticeye götüremezdi. Usturlap, Yunanlıların keşfettiği bir alettir. Ama Yunanlıların keşfettikleri alet çok basit bir alettir. Müslümanlar onu M.S. 8. yüzyılda tanıdılar, geliştirdiler, öyle bir

ettim kitabımda. Kristof Kolomb Müslümanların yapmış olduğu haritaya dayanarak yola çıktı. Bunu kendi tarihçesi de yazıyor.

Müslümanlar Neden Geriledi Biliyor musunuz?

Bu bir tarihi meseledir. Yani medeniyetler ebedi olarak yaşamıyorlar. Birtakım tarihi hadiseler geliyor, önekilere son veriyor. Yunanlılar vardı, Sonra Bizanslılar onların bilgilerini taşıdı. 9. yüzyılda Bizanslılar, Yunancayı çok iyi bildikleri halde, onların kitaplarından bir sonuç elde edemiyorlardı. Müslümanlar geldi. Üstelik çok iptidai şartlarda geldiler. Fakat yeni bir hızla, yeni bir kuvvetle, yeni bir inançla geldiler. Yunancayı bilmedikleri halde Halife, İstanbul'dan ve başka yerlerden Yunanca kitapları taşıyor, Bağdat'ta tercüme ettiriyor. Ve bu şekilde, tercümelere dayanarak, Müslümanlar, Bizanslılardan daha çok neticeye vardı ve onları geçtiler. Öbür taraftan Bizanslılar hayali şeyler içerisinde uyuyorlardı. Uyuyorlar kelimesiyle şunu kastediyorum: 10. yüzyıldan itibaren Bizanslılar Müslümanlardan bilimleri alıyor, tercüme ediyorlardı Yunancaya. Ancak ne diyorlar biliyor musunuz? Müslümanların yeni şeyler keşfettiklerinin farkında bile olmadan, umursamadan: "Bunlar hâlâ bizim, Yunanlıların bilimleri"... Böyle bir rüya içerisinde, ta 13. - 14. asra kadar geliyorlar ve 1453'te İstanbul'u kaybediyorlar. Bunlar tarihi şartlar... Şimdi bunları saymayacağım ama şu kadarını söyleyeyim: Maalesef bizde geri kalmanın sorumluluğunu İslam dinine yüklerler. Bunun tarihi bir hakikat olmadığını söylemeyi bir vazife telakki ediyorum. Buna inanıyorum. Yahudi bir Arabist var: Franz Rosenthal. Benim de dostumdu. 1980 yılında yazdığı kitapta diyor ki: "Eğer İslam dini, bilimi sadece bilim olarak, bilim aşkı olarak himaye etmemiş olsaydı ve sadece onun faydacı tarafı bakımından bilimleri tutmuş olsaydı, bilimler bu kadar süratli ve bu kadar geniş şekilde gerçekleşmezdi". Bizler geriliğimizin sebebini yanlış olarak dine bağlıyoruz. Bu gerçek değil. Ben tarihî bir hakikati müdafaa ediyorum. Aksi takdirde biz, kendimizi, tamamıyla kafasını kuma sokmuş bir devekuşu haline getirmiş oluruz.

İslam Gökbilimin Kuruluşu ve Haritacılık

Müslümanlar daha 8. ve 9. yüzyılda Yunanlılardan ve Hintlilerden Matematik ve Coğrafyanın bazı esaslarını öğrenmişlerdi. 9. yüzyılın başlarında Halife Me'mun, Marinos'un dünya haritasına bakılarak, enlem, boylam dereceleri ölçülerine dayanarak yeni bir dünya haritası yapılması, yeni bir coğrafya kitabı yazılması emrini verdi. Bu iş için Coğrafyacı, Astronom ve Matematikçiler

Size tavsiyem, ilk önce hocalara seslenmek istiyorum: Talebeleri aşağılık duygusundan kurtarmaya çalışsınlar. Türk milletini aşağılık duygusu bir kanser gibi kemiriyor. Tabii ki Batı medeniyetine karşı böbürlenmeyi de kastetmiyorum. 17. yüzyılın başlarından itibaren Müslümanlar bakıyorlar ki Avrupalılar teknolojiye bizden ileri, mesela; Avrupalıların ellerindeki topu görüyorlar ama Avrupalıların o topu bizden aldıklarını bilmiyorlar; pusulayı görüyorlar ama onların pusulayı bizden aldıklarını bilmiyorlar... Bunları gördükçe aşağılık duygusu geliyor. Osmanlı İmparatorluğu, küçük çarelerle yenilikler yapmaya çalışıyor ama sebepler bilinmiyor. Bizim, sebeplerin üzerinde durmamız lâzım.

Kataloğumun 1. cildinin 3. safhasında George Sarton denen büyük bir bilim adamından bahis var. Bir bilim tarihçisi... Ben sadece İslami Bilimler Tarihini yazıyorum. Bu adam, bütün kültür dünyalarının bilim tarihlerini yazacak kadar cesur bir adam. Frankfurt Sempozyumu'nda George Sarton (1884-1956):

- Bu mucizenin sebebini bilemiyoruz, diyordu.
- Ben de bilemiyorum, dedi Willy Hartner.

Ben bu mucizenin temellerini kitabımın 1. cildinde 12 noktada topladım. Kitapta çok veciz bir bölüm var. Franz Rosenthal, Alman Yahudi âlimlerinden büyük bir oryantalistti. Bu adam çok veciz bir şey söylüyor. Diyor ki:

- Eğer İslam, bilimi bilim olarak teşvik etmeyip de, bilimin insan hayatına menfaati bakımından veya başka bakımlardan teşvik etmiş olsaydı bu, bilimlerin İslam dünyasında bu kadar gelişmiş olmasına kâfi gelmezdi.

Yani diyor ki: İslam, bilimi bilim olarak tanımıştır. Müthiş bir şey... Biz bunu bilmiyoruz işte. Düşününüz, öyle tipler yetişmiş ki İslam dünyasında... Onları tanımıyoruz. Bîrûnî gibi bir insan mesela... George Sarton, Bîrûnî için:

- Beşeriyetin tanıdığı en büyük kafalardan biri, diyor.

Daha başka neler var. Bîrûnî Hindistan'a gidiyor, orada beş-on sene kalıyor ve Hint medeniyetine dair muazzam bir kitap yazıyor. Hintlilerin âdet ve ananeleri Bîrûnî'yi rahatsız ediyor ama o bir Müslüman olarak:

- Ben bunları tamamen objektif bir gözle, hissiyatımı bir kenara bırakarak, bütün hakikatlere dayanarak göstermek istiyorum, bütün gayretim budur" diyor.

Öyle bir kitap yazıyor ki bugün bile, Bîrûnî'nin objektivitesi tarzında yabancı medeniyetlere dair yazılmış hiçbir kitap bulamazsınız. Ta ki 21. yüzyılın başına kadar... İslam dünyasında Bîrûnî gibi çok muazzam insanlar vardı. Biz bunları bilmiyoruz. Biz lisede hocalarımızdan yanlış, haksız hikâyeler duyardık. Ben

ilkokula gittiğimde, okulun ikinci haftasında benim süslü püslü bir hanım öğretmenim vardı. O, derste bize diyordu ki:

- Müslüman âlimler dünyanın öküzü boynuzunda olduğuna inanıyorlar." Ben bunun tashihini hiçbir lise kitabında görmedim. Ben bu bilgiyi üniversiteye kadar taşıdım. Alman hocam Hellmut Ritter'in sayesinde etüdlere girdim, gerçekleri gördüm. Frankfurt'taki çalışmalarımın sonradan baktım ki Müslümanlar dünyayla güneş arasındaki en kısa mesafenin en uzak noktasının yıllık ne kadar değiştiğini saniyelerle hesaplayabilmişler. Yine Bîrûnî dört mevsimin süresini tutuyor, ondan sonra bunu Diferansiyel Matematikle çözüyor. Bunları öğrendik. Bu bilgiyle benim hoca hanımın söylediği laf arasındaki farkı daima düşünüyorum.

Bîrûnî ve İbn-i Sina'nın Işığın Hızı Üzerindeki Görüşleri

Bizlerin kafasında hangi büyük Avrupalıların isimleri var? Bir Descartes ismini, Kant'ı, Galilei'yi duymuşsunuzdur. Belki Bîrûnî'yi de bizim Türkler yavaş yavaş duyuyorlar ama Bîrûnî'nin tam olarak neler yaptığını bilmezler. Gerçi sadece Türkler değil bugün Mısırlılar da bilmiyor bilim tarihini. Ben de çok iyi bilmiyorum, bir dereceye kadar biliyorum. Belki sizden biraz daha iyi biliyorum o kadar. Kolay kolay bilinmeyecek büyüklükte bir insandır Bîrûnî. Sadece Bîrûnî değil, o kadar çok Bîrûnî var ki o altın çağda! Bakın size şunu anlatacağım:

Bîrûnî 27 yaşındayken 18 yaşındaki İbn-i Sina'yla yazılı bir münakaşaya giriyor. Konu nedir biliyor musunuz? "Işığın sürati ölçüsüz müdür, yani namütenâhî midir, yoksa ölçülebilir mi? Yani zamanla ölçülebilir mi?" Ne müthiş bir şey değil mi gençler! Böyle bir şey bugünün Türkiye'sinde bile olmaz.

Bîrûnî, küresel Trigonometriyi hocalarının buluşlarına dayanarak bir bilim dalı olarak kuran adam. Boylam derecesini ölçmek çok zor bir şeydir. Yunanlılar sadece ay tutulmasına göre bu ölçümü yapıyorlardı ve ölçümleri 10 dereceye kadar hatalı sonuçlar veriyordu. Sonra 10. ve 11. yüzyıldan itibaren Müslümanlar buna yeni metotlar getirdiler. Bu metotlardan bir tanesini getiren de Bîrûnî'dir. Ne yaptı Bîrûnî? İşe, Gazne'den başladı. Evvela 2,5 metre çapında yarım bir yer küresi yaptı. Bulduğu neticeleri üzerine kaydediyordu. Önce Gazne'nin enlem boylam derecelerini ölçüyor, O küreyi ve bütün malzemelerini develere yükleyerek öbür şehre gidiyordu. Giderken yolu arşın arşın ölçüyordu. Gittiği şehrin de enlem derecelerini ölçüyor ve orada bir küresel üçgen oluşturuyordu.

Müslümanlar, 15. Yüzyılda, Afrika'nın doğusuyla Sumatra arasındaki mesafeyi -bugünkü gerçeğe aşağı yukarı tamamıyla uyacak şekilde- hesaplayabiliyorlardı, düşünün. Evet, 6.600 km'lik mesafeyi hesaplayabiliyorlardı. Bunun altında müthiş metotlar vardı. Onu da kitaplarımda bulacaksınız, o ne müthiş bir şeydir. Bu, Avrupa'da ancak 20. yüzyılın birinci yarısında mümkün olmuştur.

Bir misal daha vereyim: Müslümanlar, miladın 10. yüzyılında, Astronomi'de o kadar ilerlediler ki şu suali sormaya başladılar: "Dünyanın eğimi vardır. 23.5 derece. Bu eğimde bir azalma veya artma var mıdır?" Hatta bunu araştırmak için eski Tahran'da, Rey şehrinde, bir rasathane kurdular. 30 sene kadar gözetlemeden sonra şu neticeye vardılar: Dünyanın eğimi muntazaman azalıyor, yani 2000 yılda aşağı yukarı bir derece azalıyor. Bu eğimi Gök Mekanîği 19. yüzyılda ispat etti.

Bir misal daha vereyim, son misal ama: 365 gün zarfında Dünya ile Güneş arasında en uzak ve en kısa mesafe vardır. Bu en uzak noktayı Yunanlılar biliyorlardı. Müslümanlar 9. yüzyılda bu en uzak noktanın 1 yılda yerinin değiştiğini fark ettiler. Ve bunu hesaplamaya başladılar. Bunu 11. yüzyılın ilk yarısında meşhur Bîrûnî, Diferansiyel Matematikle hesaplamaya çalışıyor, tam 4 mevsimde hesaplıyordu. Bunların artımıyla, Diferansiyel Matematikle bunu hesaplamaya çalışıyordu. Onun verdiği sonucu bilmiyorum ama ondan 20-30 sene kadar sonra, Zerkâlî adındaki bir Müslüman âlim, bu değişimin yılda 12 buçuk saniye kadar bir değişme olduğunu hesap etti ki bu Modern Astronomi'de 11,5'tir. Yani demek ki 1 saniye kadar hata etmiştir, anlatabiliyor muyum?

Amerika'yı Kristof Kolomb'dan Önce Müslümanlar Keşfetti!

Müslümanların Amerika kıtasına dair bir haritasını da buldum. Çok mühim bir harita... Evet, esasında Amerika'ya gitme meselesine Müslümanlar 10. yüzyılda başladılar. Bu hususta tarihi kayıtlar var. Bunlar döndüler, bazen dönemediler. O hususta da birçok kayıt var. O mühim değil esasında. İnsanlar yüzlerce defa Amerika'ya tesadüfen gittiler. Bakın Müslümanlar yalnızca şu hedefle gidiyorlardı: Büyük Okyanus'un öte tarafına ulaşmak. Atlas Okyanusu'nu bilmiyorlardı. Bu gayretle birçok çıkış yaptılar, dönmediler. Mühim olan Amerika haritasının bir kısmını ilk olarak yapmaktır, yapmış olmaktır. Bunu ilk yapan insanlar, 15. Yüzyılda, Müslümanlar oldu. Ona yüzde yüz inanıyorum. Onu ispat

olarak bu sorumluluk duygusu gelişti. "Bunu nasıl değiştirebiliriz?", ona gayret ediyorum...

Batı Medeniyetinin Kökenleri

Ben şu neticeye vardım: Müslümanlar M.S. 7. yüzyıldan itibaren bilimlerini Yunanlılardan, Hintlilerden aldılar. Müslümanların bir meziyeti vardı. Bilimi alırken Hıristiyan olsun, Yahudi olsun, ne olursa olsun insanları hoca olarak kabul ettiler. Müslümanlar, onlardan süratli bir şekilde öğrendi. İki yüzyıl sonra Müslümanlar bu ilk merhaleyi, yani başkalarından almayı geride bırakarak sıra dışı eser ortaya koymaya başladı. Hatta Müslümanlar onlardan bilgiyi alırken, hocalarının faziletlerini hiçbir zaman unutmadılar, onu söyleyeyim. Müslümanlar evvela orijinal eserler ortaya koymaya başladılar. Bu süreç 800 yıl sürdü. Miladi 850 yılından itibaren, 16. yüzyılın sonuna kadar Müslümanlar, ilimde mütemadiyen yeni şeyler keşfettiler. Yeni ilimler kurdular, eski ilimleri geliştirdiler ve ileride kurulacak bazı bilimlerin temellerini attılar. Ondan sonra İlimler Tarihinde önderliklerini yavaş yavaş kaybettiler. Bugün Avrupa'daki bilimler, İslam bilimlerinin bir başka coğrafyada, değişik tarihi şartlar içerisindeki devamından ibarettir diye tanımlıyorum. Ama bugünkü Avrupa'da, Batı'da gelişeni yabancı bulmuyorum. Bizim akrabalarımızın geliştirdiği safha olarak kabul ediyorum. Oradaki bilgiyi yabancı bulmadığım için bende bir aşağılık duygusu da yok onlara karşı. Aksi takdirde ben bu 13 cildi yazamazdım.

Bir Müslüman iyi çalışırsa çok büyük neticelere varacağı inancı var bende. Onun için milletimden, Türk milletinden, Müslümanlardan böylesi bir davranışa sahip olmalarını isterim. Artık Türkler korkak ve taklitçi bir millet olmaktan kurtulmalıdır. **Türkler sıra dışı olmalıdır!**

Müslümanlar, kendilerinden evvelki bilimlerini geliştirdiler ve yeni bilimler kurdular, bugün Avrupa'da gelişmiş olan yeni bilimlerin kısmen temellerini attılar. (Örneğin) Müslümanlar, Hicrî 2. Yüzyılda, Kimya ilmini bir tecrübî ilim olarak kurdular. Bunu kuran adam büyük bir şahsiyet, büyük bir bilim adamıydı: Cabir İbn-i Hayyan. Cabir İbn Hayyan'ın kitapları 12.yüzyılda Avrupa'ya intikal etti. ona "Geber" diyorlardı. Bu adamcağız, Kimya ilminde öyle bir ilerleme kat ediyor ki ondan sonra ancak 18. ve 19. yüzyılda ona ilave edilebilecek yeni bazı kıpırdamalar görüyoruz. Bunun yüzlerce misali vardır. Bu misal kâfi gelmediyse size başka misaller de vereyim:

Böylece neredeyse 5 bin km'lik yolu katırla ve belki de deveyle giderek ölçüm ve gözlem yaptı. İki yıl sonra 60 yerin boylam derecelerini bize bıraktı. Bilimler tarihinde böyle meşakkatli bir çalışma tanımlıyorum. Gerçekten muhteşem bir şey...

Hollandalı, Matematik Bilimi Tarihiyle uğraşan Hogendijk adlı bir âlimin makalesi vardı. İslam bilimleri tarihiyle bu kadar uğraşan birisi olarak ben onu okuduğum zaman - dehşete düştüm. Çünkü adam; 10. yüzyılda küresel Trigonometri problemleri münakaşasına dair birtakım dokümanlar veriyor ve onları izah ediyor. Dehşete düştüm ve sonra doçentime gittim.

- Gördünüz mü şu seviyeyi? dedim.
Hakikaten 21. asırda bizim Türkiye'de bu yüksek düzeyde tartışmalara, münakaşalara rastlayamazsınız. Böylesine muhteşem çağları arkasında bırakmış bir medeniyetin mensuplarıyız. Bunu hiç bilmiyoruz.

Bana: "İslam dünyasının en büyük âlimi kimdir?" diye sorarsanız, beni çok zor bir durumda bırakmış olursunuz ama "En büyük âlimlerinden bazılarını anlatın" dediğiniz zaman biraz daha rahatlık gelir bana. Bu büyük âlimlerden biri de, 8. yüzyılda yaşamış olan Cabir İbn-i Hayyan'dır. Esasında Kimya bilimiyle başladı, ondan sonra da genişleterek tabiat olaylarıyla ilgilendi. Bu adam diyor ki bize:

- Allah insana kâinatın bütün sırrını perdelere yırtacak kabiliyeti vermiştir! Yani beşer, bu kâinatta her sırrın çözümüne ulaşabilir. Aristoteles ise tam tersini söylüyor: "Biz bunu yapamayız" diyor.

Cabir İbn-i Hayyan öyle bir adam ki:
- Kâinat, matematiksel ölçüler esasına göre yaratılmıştır, diyor.
Yani: "Hisleri bile ölçülebiliriz. Ölçemediğimiz herhangi bir şey, bilimin konusu olamaz!" diyor adamcağız.

İnsanların ve Kültürlerin Bilime Katkısı Birbirinin Tamamlayıcıdır

Benim iki sene önce ölen bir arkadaşım vardı: Matthias Schramm. Onun çok güzel bir tabiri var ve ben de mütemadiyen kullanmaya çalışıyorum. Diyor ki:
- Bilimler Tarihi, bütün bir insanlığın ortak tarihidir.

Mesela; Yunan bilginleri gerçekten büyük işler yapmışlar. Ama onlarda şöyle bir durum- söz-konusu: Müslümanlar gibi kaynaklarını vermiyorlar. Dolayısıyla

onlara bu bilimlerin nereden geldiğini, tevarüs ettiğini kendilerinden pek öğrenemiyoruz.

Mesela; Müslümanlar Aristo için “büyük âlim” derler. Galen için “faziletli” derler. Bu realiteyi, maalesef Bilimler Tarihi bilmiyor. Ben bunu kitaplarımda mütemadiyen ileri sürüyorum. Yine Avrupa’da, Latin dünyasında 18. yüzyıla kadar kaynak verme mefhumu yok. Müslümanlardan tercüme ettikleri birçok kitabın üzerlerine çoğu zaman kendi isimlerini koyuyorlar. Bütün bunlar bilinmiyor maalesef. Müslümanlar da bu haklarını müdafaadan aciz vaziyetler. Onlar da bu gerçeği bilmiyorlar çünkü.

Mesela; Galen’in kendi adıyla göze dair bir kitabı vardı Avrupa’da. 1928 senesine kadar bu kitap onun zannedilirdi. Julius Hirschberg adlı Yahudi kökenli bir Alman bilgini, bunun Huneyn bin İshak’ın kitabının tercümesi olduğunu keşfetti. Hirschberg, 10. yüzyıl İslam dünyasındaki Göz Tıbbının Avrupa’daki 18. yüzyıl düzeyinde olduğunu göstermişti.

Yine, İbn-i Sina’nın taşa dair bir kitabı, 20. yüzyıla kadar Aristo adı altında tedavüldeydi. Bir başka bilgin de bunu keşfetti. Anlatabiliyor muyum? Yani muhtelif şartlar, muhtelif kültür merkezlerini, zamanın şartlarına uygun bir şekilde hareket etmeye, çalışmaya zorluyor. Müslümanların, aldıkları kaynakları belirtmek hususunda hadis ilminin büyük tesiri var.

Mesela Bîrûnî’yle Avrupalı âlimlerden kimi mukayese edebilirim? Kendimi çok zorladım ama hiç kimseyi bulamadım. Avrupa’da büyük âlimler var ama Müslüman âlimlerin çalışma tarzları başka, onların çalışma tarzları başka. Bîrûnî çok daha tedbirli ve çok derin çalışan bir insan. Avrupalılarda, kusura bakmayın ama biraz atılganlık var. Bu kelimeyi söyleyeyim mi bilmiyorum ama biraz şarlatanlık var. Hepsinde değil tabii ki ama bu durum var.

Gençlere Söylemek İstedğim

Kuveyt Üniversitesi’nde bir konferans vermiştim. O zaman kitabımın 6. cildi çıkmıştı. Bir genç kalktı bana dedi ki:

- Siz bu zor kitabı yazıyorsunuz, bize neler tavsiye ediyorsunuz?

Ben de ona Arapça dedim ki:

- 1) Gerçek bir zühd: Yani dünyanın nimetlerinden feragat edebilmek...

proje daha aklıma geldi: Müslümanların icat etmiş oldukları aletleri ortaya çıkararak insanlara tanıtmak, bilinmeyen aletleri gün yüzüne çıkarmak ve bunları müzelerde sergilemek...

Ben başlangıçta bunları maket halinde, model halinde ortaya koymaya başladım: “Acaba 30 aleti bir araya getirebilir miyim? Bir müze olmasa bile, bir odayı doldurabilir miyim?” diye düşünüyordum. Çok mütevazı bir şekilde başladım. Gittikçe iş ilerledi. Bugün, aşağı yukarı, enstitümüzde yapmış olduğumuz aletlerin sayısı 800’ü geçti. İslam dünyasından ve başka memleketlerden kısmen bunları sergilemek ve kısmen de benzeri müzeleri başka memleketlerde kurmak talepleri bana zaman zaman ulaştı. Türkiye’den de bazı teklifler geldi. Bunların ilki Türkiye Bilimler Akademisinden (TUBA) geldi. Ondan sonra Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığından geldi, sonra TÜBİTAK’tan geldi. Sonunda İstanbul’daki müze ortaya çıktı. Müzeyi kurduktan sonra baktım aletleri bizzat görmek, onların çalışmasını görmek insanları büyülüyordu adeta.

Mesela; Berlin Üniversitesi’nden bir profesör geldi asistanıyla birlikte. Kendisi Bilimler Tarihçisi değil. Benim 5 ciltlik, “İslam’da Bilim ve Teknik” kataloğumu görmüş. Optik cildini okuduktan sonra, “İslam’da Optik” konulu bir kongre düzenlemeye karar vermiş. Beni haberdar etti. Bana bir mektup yazdı: “Her şeye rağmen hâlâ ümidimi kesmeyeceğim, size geleceğim” dedi ve geldi. Çok sempatik bir adamdı. Asistanlarımdan birine, müzeyi gezdirmesini söyledim. İki saate yakın müzeyi gezdikten sonra bana geldi. Dehşete düşmüştü. Ben, kataloğuma rağmen bunların ona bu kadar tesir edebileceğini zannetmiyordum, tahmin etmiyordum. Müthiş heyecanlanmıştı. Bu, 65 yaşına girmiş akıllı bir profesörün heyecanı. Gençler! Zannederseniz bu size birçok şeyi ifade eder.

Bilimler Tarihi İnsanlığın Ortak Mirasıdır

Alman bir âlim arkadaşım vardı Matthias Schramm diye bir dâhi. “İbnü’l-Heysem’in Fiziğe Götüren Yolu” diye bir kitap yazdı. (*Bende olduğu gibi*) onda da bu fikir vardı: “Bilimler Tarihi insanların müşterek mirasıdır” diye. Ben buna inanıyorum. Bilimler sızramalar yapmıyor, esasında yavaş yavaş tekâmül ediyor. Bir Fransız âlimi de söylüyor: “İnsanlar keşfetmiyor, insanlar geliştiriyor.”

Bugün biz, 21. yüzyılın başında bütün insanlığın geliştirdiği bu bilimler manzumesinde, maalesef Müslümanların 800 yıllık sıra dışı keşiflerinin Bilimler Tarihindeki yerini bulamıyoruz. İşte Almanya’da Bilimler Tarihi profesörü olma mesuliyetini üzerime aldığım günden itibaren bende bir hasret, bir yanılğı hissi

Neyse, oradan böyle ayrıldım ve bir sene sonra Brüksel'den bir mektup geldi bana. O arada komisyonun başına bir Fransız âlimi geçirmişler. Mektupta bana:

- Duyduğumuza göre siz de bu işlerle meşgulmüşsünüz. Böyle bir kitap yazıyormuşsunuz, bizimle görüşmek ister misiniz? diyor.

Ben de cevap olarak:

- Benim kitabımın iki cildi matbaaya gitmek üzeredir. Bunun bir komisyonla olacağını düşünmüyorum. Bunu ancak bir fert yapabilir, komisyonun yapması mümkün değildir. Bu bir ansiklopedi değildir. Bir zihniyetin, bir aklın bu işin baştan sona kadar harmonisini sağlaması lâzımdır, dedim.

Ondan sonra bana haber geldi, aralarında konuşmuşlar: "Biz bunu bir Türk'ün, bir Müslüman'ın yapabileceğine inanmıyoruz!" demişler.

Sonra komisyon başkanlığını, Mainz şehrinden, Şarkiyat Müdürüne vermişlerdi. O da bir gün benim kitabı basmakta olan matbaanın sahibi ile konuşurken demiş ki:

- Bir zamanlar bir Türk vardı. 'Ben böyle bir kitap yazacağım' diyordu. Böyle palavraları çok duyduk biz!

Adamcağız ona: "Siz ne diyorsunuz! Ben o kitabın 35 formasını bastım bile!" demiş.

Neyse, kitap çıktı. Oryantalistler kitabı gördüler ve inanmaya başladılar. Mesele de kapandı. Yani hiç kolay bir iş değildi.

Mutluluk Gözyaşları

Bir hatıramı size anlatayım. Ben Almanya'ya gittiğimde, Hocam Ritter Türkiye'de kaldı. Ölümüne bir yıl kala Almanya'ya döndü. Kitabımın üçüncü cildini ona, hocama ithaf ettim. Yanına gittim, hastayı yatakta uzanıyordu. Verdim kitabı eline, baktı, baktı... Gözlerinden sevinç gözyaşları geldiğini gördüm. Bana titrek bir sesle;

-Bunları nereden biliyorsunuz? dedi.

Bu benim hayatımda, kulağımda çınlayan en tatlı cümledir. Bunu unutamam.

Ben: "Bunları sizden öğrendim" dedim. Güldü, hayır falan demedi. Evet, bu hayatımın en mesut günlerinden biridir.

Bilim Tarihi Müzesi

Benim esas amacım, İslam Bilimler Tarihi'nin Bilimler Tarihindeki yerini gerçeğe yakın bir şekilde göstermekti. Bunu nasıl gerçekleştirebilirdim? Birtakım projeler geliştirmek zorundaydım. Birçok proje aklıma geldi. Bu arada şöyle bir

2) Sabrun cemil: Tatlı ve güzel bir sabır...

3) Allah korkusu: Allah'ın bütün hareketlerimizi kontrol altında tuttuğunu bilme şuurunu tavsiye ederim.

4) Masa başında oturmanızı ve okumanızı tavsiye ediyorum. Ancak masa başında otururken de aklınız Oxford Caddesi'nde, Champs-Elysees veyahut da Kahire'nin Süleyman Paşa Caddesi'nde dolaşmakta olmasın! Aklınızla, bedeninizle masanın başında oturup okumanızı tavsiye ediyorum. Ben bu kitapları yazarken bazen yorulduğum oluyor masa başında. Ara sıra biraz dinlenmek istiyorum. Sonra hemen aklıma şu geliyor: "Vakit geçiyor vakit! Zaman geçiyor! Kendine nasıl zaman tanıyabilirsin!" diye kendime kızırım. Sonra hemen dinlenmeyi bırakır, kendimi yazmaya zorlarım. Yani okuyan, yazan, düşünen bir millet olmalıyız gençler!

Yorulma diye bir şey yok. Özellikle siz daha gençsiniz. Yorulmazsınız.

Önemli Bir Ders!

Ben 55 yıldan fazladır İslami Bilimler Tarihiyle uğraşıyorum ve sürekli bir şeyler öğreniyorum ve insanın hayatında sürekli öğrenmesi çok mühimdir. Mesela; bir işe başladıktan bir hafta sonra, insanın kendi kendisine sorması lâzım:

- Bu hafta ben bir şey öğrendim mi? diye.

Bazen seyahatlerde olduğum zaman o hafta hiçbir şey öğrenemedim gibi gelir bana! Evet. Aşağı yukarı her gün bu soruyu kendime soruyorum. Her gün alıştığım için, her gün soruyorum. Zaten çalışmadığım zaman, sormama lüzum yok. Bazen müspet bir cevap gelmiyor. Çünkü yeni bir şey öğrenmek de kolay değil. Ama buna rağmen zaman birikimi de mühim. Çünkü bir ay sonra bakıyorsunuz ki önceye göre bir fark var. Bu mühim bir şey...

Şimdi düşününüz; siz bir dinin mensubusunuz ve o dinin peygamberi ne diyor:

- İki günür birbirine eşit olan insan zarardadır.

Bunu, Müslümanlar kâfi derecede göz önüne almadılar. İnsanların dikkatini buna çekmediler. Demek ki İslam dini sizden her gün yeni bir şey istiyor. Yani bu soruyu her Müslüman'ın kendisine sorması lâzım. Nasıl ki bir tüccar:

- Bugün kazancım ne oldu? diye her gün kendisine sorarsa, bizim gibi bilimle uğraşanlar, hayır yapmak isteyen insanlar da kendine her zaman:
- Bugün ne öğrendin? Bugün yeni bir hayır işledin mi? diye sormalıdır.

Müslüman Bilim Adamlarının Tarih Sahnesine Çıkışı

Müslümanlık Araplarla başladı. İlk Müslümanlar Araplar idi. Bunlar Matematikte ne yapıyorlardı? Matematik parmak hesabıyla yapıyordu. Hicretin 2. yüzyılında Hintlilerden sıfırı aldılar ve 2. yüzyılın sonuna doğru Cebir'i müstakil bir bilim dalı olarak kurdular. Böylece ilerlediler. Tabii Müslümanların hepsi Arap değildi. Sonra ne oldu? Şam'ı zapt ettiler, arkasından da Şam'daki Hıristiyanlar Müslüman oldu. Müslüman olmayanlar da İslam cemiyetinin bir parçası oluyor, toplumda iyi muamele, hürmet görüyorlardı. Halifeler onlara değer veriyordu. Bunlar kendi bilgilerini Arapça'ya taşıdılar. Mesela bir prens olan Halid İbn-i Yezid, Mariyanus adlı bir Yunanlıdan İskenderiye şehrinde Kimya'yı öğreniyor. İlk öğrenilen şeyler basit ancak bu adam Hicri 80 yıllarında Kimya'ya dair eserleri tercüme ediyor. Sonra Hicri 180 yıllarına doğru Müslümanlar Tecrübî (DeneySEL) Kimya'yı kuruyorlar. İşte buradaki tekâmül müthiş! İslam Bilim Tarihinde muazzam bir gelişme olmuştur. Büyük oryantalistler bile bu muazzam gelişmenin bir kısmını tam anlayamadılar. Şunu söylemeliyim size:

- Biz çok büyük bir medeniyetin karşındayız, çok büyük bir Bilimler Tarihinin karşındayız. Bunu yavaş yavaş ve kazıyarak anlamaya çalışacağız. Bu da birkaç yüzyıl sürecek. Avrupalılar buna çalışıyorlar. Ama Müslümanların da buna katkı yapmaları lâzım.

Aşağılık Kompleksinden Kurtulmalıyız!

Böylesi bir kompleks var. Bu hususta uzun uzun düşündüm, okudum. Kendimi inandırır bir neticeye ulaştığımı sanıyorum. O da şu: Avrupalılar, 10. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar 500 yıl boyunca Müslümanlardan bilim aldılar. Sonra Müslümanlarda duraklama, yavaşlama, sonra da gerileme dönemi başladı. İslam dünyası böyle gerilerken, İslam dünyasından gelen kitaplarla donanan Avrupa'da yeni bir dönem başladı. Bundan sonra Avrupalılar kendilerini İslam dünyasından üstün görmeye başladılar. Müslümanlar da 16. yüzyılın sonunda, 17.yüzyılın başında Avrupalıların teknikteki bu üstünlüklerini gördüler. Ama Müslümanlar kendilerinin, Avrupa'yı bu üstünlük seviyesine getiren kaynak olduklarını bilmiyorlardı. Avrupalılar da bu duruma nasıl geldiklerini bilmiyorlardı.

Böylece 17. yüzyılın başlarında Avrupalılarda bir üstünlük duygusu, Müslümanlarda ise yavaş yavaş bir aşağılık duygusu uyanmaya başladı. İslam dünyasında, Müslümanlar da bu gerilemenin nedenini sormaya başladılar. Şimdi bu aşağılık duygusunun sebepleri araştırılırken bazı şeyler karıştırılıyor. Sadece

Şunu, hocamın faziletini göstermek için söyleyeceğim. Şöyle yazdı: "Hiç kimse böyle bir kitap yazamadı, bunu sizden başka hiç kimse de yazamaz!"

Ama mübalağa etti. Onun faziletini göstermek için anlatmayı bir vazife olarak görüyorum. Burada, siz Türk gençlerine faydalı olacak, size daha çok cesaret verecek ve güçlükler karşısında mukavemet kazandıracak bir şey daha anlatayım bu kitapla ilgili. Türkiye'den daha ayrılmadan evvel Avrupalılar, Carl Brockelmann'ın kitabını yeni baştan yazacak bir komisyon kurmayı düşünüyorlardı. Oryantalistler kongrelerinde bunu mütemadiyen müzakere ediyorlardı. Bu kitabı Hollanda'nın Leiden şehrinde Brill diye bir firma basmıştı. UNESCO da bu işi -ki benim böyle bir işe soyunduğumdan haberleri yoktu- Brill firmasına vermişti. Ben Türkiye'yi terk etmeden 20 gün evvel bu firmadan:

- Böyle bir kitap hazırlıyormuşsunuz. Bizimle görüşmeye gelir misiniz? diye bir mektup geldi. Ben de onlara mektup yazdım. Zaten Türkiye'den ayrılmak üzereydim. Almanya'ya gidişimin 4. gününde Hollanda'ya gittim. Onlarla müzakere ettik. Şu, bu derken bana kitabın finansman meselesini UNESCO'nun hallededeceğini söylediler. Bu arada Hollandalı oryantalistler toplanmışlardı, bir sohbet ortamında adeta beni imtihan ettiler. Sonra: "Bu adam bunu yapar!" diyerek beni desteklediler. Buna rağmen Alman ve Fransız oryantalistler arasında şu kanaat hâsıl olmuştu:

- Bunu ancak bir komisyon yapar! Bu bir komisyon işidir, bir fert tarafından yapılamaz! diyorlardı.

Bir gün Cambridge'te, oryantalistlerin kongresinde, bu kitabın yazım işinin hangi komisyona havale edileceğinin müzakere edileceği haberi geldi bana. Dostum, Profesör Hartner bunu öğrenince heyecanlandı, çok sinirlendi:

- Gidin, hakkınızı müdafaa edin! diyerek bir bilet aldı ve apar topar beni gönderdi. Orada, Prof. Albert Dittrich diye bir arkadaşım vardı. İnsafılı bir adammış. Cambridge'de bir nehir kenarında oturduk. Ben ona hazırladığım iki cildin yazmalarını, müsveddelerini gösterdim. Dedim ki:

- Ben bu işi bu kadar ilerletmişim. Artık bir komisyona lüzum yok.

O adamcağız bana inanmış, beni müdafaa etmiş. Onu başkan yapmışlardı, başkanlıktan istifa etti adamcağız. Sonra tekrar Londra'da toplandılar, beni de çağırdılar. O toplantıda münakaşalar ettik. Biri Fransız diğeri Alman iki adam vardı:

- Biz bunun bir şahıs tarafından yapılacağına inanmıyoruz! dediler.

Sonra, Komisyon üyelerinden, bizim Türklerin de tanıdığı, Bernard Lewis:

- Bu işi bir Türk'ün yapacağına inanmıyorlar, dedi.

Üniversiteyi bitirip doktora yapar yapmaz, Brockelmann'ın kitabının noksanlarını gidermeyi kafama koydum ve derhal başladım. İş ilerledi. İlerleyince baktım ki, Brockelmann'ın kitabındaki boşluklar giderilebilecek gibi değil. Düşündüm ve Brockelmann'ın kitabını yeni baştan yazma fikri gelişmeye başladı.

Hocama:

- Brockelmann'ın kitabına bir zeyl yazmak değil de, dünyadaki bütün yazmalara bakarak yeni bir kitap yazmak istiyorum dedim.

Bana:

- Onu yapamazsınız. Bunu hiç kimse yapamaz dedi.

Ben içimden:

- Hocam bunu yapacağım dedim.

Kitaba bu şekilde başladım. Sonra Türkiye'den ayrılıp Almanya'ya gitmek görüldü kaderimizde. Gittim ve orada başladım çalışmalarına. O zaman Arap Edebiyat Tarihi olarak düşünüyordum ama sonra Bilim Tarihçisi oldum. Bütün dünya kütüphanelerini göz önüne alacaktım ve Almanya'nın şartları buna müsaitti. Ben dünya kütüphanelerini gezmeye başladım. Hindistan'ın en güneyindeki Madras şehri kütüphanelerine kadar bütün dünya kütüphanelerini görmeye çalıştım. Aşağı yukarı mübalağa değil, 400.000 cilde yakın yazma gördüm. Ben böyle bir kitabı düşünemiyordum bile. Bütün dünyadaki Arapça yazmalara dayanan Arap Edebiyatı Tarihi ortaya çıksın diye belki 60 ülkenin kütüphanelerini gezdim. Bütün Avrupa'nın kütüphanelerini gördüm. Fas'tan Kahire'ye kadar bütün Kuzey Afrika'nın, Suriye ve İran'ın kütüphanelerini gördüm. İran kütüphaneleri de çok zengindir. Hindistan, Rusya, ne varsa bütün ihtimalleri denedim.

1967 yılında kitabımın 1. cildi çıktı. Kitabın 1. cildini bitirdikten sonra hocama göndermekte geciktim. Hocam İstanbul'da, ben ise Frankfurt'taydım. Gönderdiği bir mektupta:

- Fuat, kitabın 1. cildini bana hâlâ göndermedi, diye şikâyet etmiş.

Bunu duyar duymaz hemen 1. cildini gönderdim. İlk 2,5 ay cevap gelmedi. Benim için onun cevabı çok mühimdi. Başkalarının cevabı o kadar önemli değildi. Kendisine mektup yazdım:

- Hocam ne oldu, almadınız mı, ben sizin cevabınızı bekliyorum diye.

Bana bir kart yazdı titrek bir yazıyla. O kartı hâlâ eşim saklar dosya içinde.

- Neden acele ediyorsunuz? Bu kitabı okumak kolay değil! diye yazmış.

Türkler ve Müslümanlar değil, Avrupalı bilim Tarihçileri de karıştırıyorlar. Türkiye'yi ele alalım: 19. yüzyılda Avrupa'yla yeniden temas başladı. Müslümanlar arasında bunu en çok hisseden Türkler olmuştur.

İslam Bilim Dünyasında birçok önemli bilim adamı var: İbnü'l-Heysem, İbn-i Sina, Cabir İbn-i Hayyan... Biz bunların çalışma tarzlarını çok az biliyoruz. Müslümanlar bunları araştırdığında, bir insanın tek başına neler yapabileceğini, insanın sıra dışılığını görüyorlar.

Avrupalılar: "İslam dünyasında böyle bir anlayış yok" diyorlar. Bu tamamıyla yanlış! Bugün Avrupa Medeniyeti İslam Medeniyetinin çok ilerisinde... Avrupa Medeniyeti bize yabancı değil, bizim medeniyetimizle akraba. Mümkün merteye onların metotlarını, aletlerini, fabrikayı, mümkün olan en kısa sürede onlardan almamız gerekir. Japonların, Korelilerin böyle bir zengin mazisi yoktu. Ama bir inançla kısa zamanda çok uzun bir mesafe kat ettiler. Onun için Türkleri uyandırmak lâzım. Türkiye hâlâ bugün İslam medeniyetinin en güçlü ülkesidir. İslam dünyası da Türkiye'ye böyle bakıyor. Biz, bu özgün konumumuzu tekrar yakalamalıyız. Biz mütemadiyen bir yol bulmaya çalışıyoruz. Aslında yol bulmaya çalışmak fena bir şey değil. Fakat hareket noktası yanlış olunca insan yanlış yerlere gidiyor. Biz evvela insan düşüncesindeki, insan medeniyetindeki yerimizi bilmiyoruz. Bazen hayranlık duyuyoruz, bazen üzüntüye düşüyoruz, aşağılık duygusuna kapılıyor, başkalarını taklit ediyoruz ve böyle yol alıyoruz.

En büyük noksanımız, "özgünlük" özelliğimizi kaybetmiş olmamızdır. Sıra dışılığımızı kaybediyoruz ve sonra bu yeteneğimizi geliştirmek yerine, mütemadiyen başkalarından körü körüne bir şeyler almakla yetiniyoruz. Ben başkalarından, yabancılardan alınmasının düşmanı değilim. Bilakis alınmasının zaruretine inanıyorum. Fakat aşağılık duygusuna kapılmadan ve şuurlu bir şekilde, bu almanın mahiyetini bilerek almamız. Tabii bunu her fert bilemez. Ama bir cemiyetin fikir adamları, yol tayin ederler. Başkaları da bu yolda giderler. Bizde bu tip yol gösterici insanlar çıkmıyor. Dolayısıyla bu yol da çizilmedi.

İslam dünyasını büyük bir topluluk olarak telakki edelim. Ve ne olursa olsun Türkiye İslam dünyasının, medeniyetinin bir parçasıdır. Türkiye'yi İslam dünyasından tecrit edemezsiniz, koparamazsınız. Bazıları bunu yadırgasalar da bu böyledir. Herkes mütemadiyen bir yerlere tutunmaya çalışıyor. Ama bunun

altında büyük bir bilgisizlik var. Yol ararken mensubu olduğumuz medeniyetin çok zararlı olduğunu, sanki orada hiçbir şey olmadığını düşünerek arıyoruz.

Ben her şeyden evvel insanları, kendi milletimin fertlerini bu aşağılık duygusundan kurtarmak istiyorum. Bizim münevverlerimiz bir şeyler yapmak istiyorlar fakat özgün değiller. Bizim Türkler olarak yolda ilerlememizi engelleyen birçok taş var. Bunları bertaraf etmemiz lâzım. Bu engeller/taşlar aşağılık duygusundan kaynaklanıyor. O da bilgisizlikten geliyor.

Zaman Ahlakı

Zamanın, Allah'ın bize verdiği büyük bir nimet olduğunu unutuyoruz. Benim çalışma yılım 365 gündür. Haftam 7 gündür. Ben cumartesi, pazar günü bile sabah saat 07.30'da enstitüdeyim. Bilim adamlarından buna yakın çalışma isterim. Eğer böyle yapmazsak ülkemizi kalkındıramayız. Zamana değer vermek çok önemlidir. Zamana hâkim olmak lâzım.

Okuma Düzeyimiz

Okuma da yok. Türkler okumuyorlar maalesef. Almanya'dan Lufthansa ile gelirken bakıyorum herkes okuyor ama Türkler varsa okumuyor. Uçakta kimin Alman, kimin Türk olduğu kolayca anlaşılıyor: Elinde kitap olan Alman, olmayan Türk. Türk Hava Yollarıyla Almanya'ya gittiğimde bakıyorum kitap okuyan hemen yalnızca benim. Böyle şey olur mu hiç? Türkler okumuyorlar maalesef! Önce ilkokuldaki hocalara öğretemeliyiz. Onları eğitecek sosyologlarımız, pedagoglarımız olmalı. Okumanın şart olduğunu öğretecekler onlara. Bana kalırsa camide vaaz eden din adamlarımızın müfredatına namaz, oruç kadar insan hayatına, cemiyet hayatına etki eden unsurları da dâhil etmek gerekir. Din adamı televizyonlarda, camilerde mütemediyen bu tip problemlerin, ahlak ve zaman problemlerinin üzerinde durmalı.

Müslümanlar Nasıl İlerledi?

"Müslümanların 800 yıllık ilimler tarihindeki özgünlük merhalesi" ifadesini duymak beni çok mesut ediyor, bunu belirtmek istiyorum. Hakikaten de bakıyorsunuz Araplarda İslam'dan evvel okuma yazma çok az. Ancak bilinen şahıslar okuyup yazabiliyorlardı. Şiirleri, divanları vardı ama İslam'ın gelmesinden sonra bilime müthiş bir şekilde susama başlıyor. Herkes okumaya, yazmaya çalışıyor, hocaların peşinde koşuyorlar. 30-40 sene evvel bir kitapta okumuştum.

- Okuyun bakalım! dedi.

Okudum. Hocam bana baktı, gülümsedi, sevindi. Mesuttu. Orada beni biraz methetti. Benim için o an, hayatımın unutulmaz anıydı. Arapça'da artık kitapları okuyabilecek hale gelmiştim. Hocam:

- Öbür dilleri de bu süratle öğreneceksin, dedi.

Bu benim şansımdı, sıkıştırıyordu beni. Artık başka dillere başvurmak lâzımdı.

Yirmi Dilli Bilge

Benim için 27 dil bildiğimi söylerler. Hayır, biraz mübalağa ediyorlar. Lakin bu kitabı yazmak için bilimler tarihinde birçok eski dili bilmem lâzımdı. Avrupalı etütleri okumam gerekirdi. İhtiyaç halinde, hemen bir dili öğrenmeye çalışırdım. Mesela; Coğrafya ciltlerini yazmaya başladığımda baktım ki Rusçasız olmuyor, Rusça öğrenmeye karar verdim, gittim Rusya'ya. Emin olunuz! Siz de çalışsanız yaparsınız. Deha, yüksek zekâ, üstün akıl değil. İrade, azim, gayret... İşte sır bu. İsteyin, emek verin, yoğunlaşın. Hiçbir emek boşa gitmez. İnsanın teri sonuçsuz kalmaz.

İlk Eserler: "İslam Bilim Tarihi"

Gençler! Hayatımın en önemli meyvelerinden biri olan "Arap-İslam Bilimleri Tarihi" adlı eserimin yolculuğu Carl Brockelmann'ın meşhur "Arap Edebiyatı Tarihi" adlı eserine zeyl yazma düşüncesiyle başladı. Şöyle ki:

Brockelmann'ın kitabı, bir Arap Edebiyatı Tarihidir. O kitabın en bariz tarafı, Arapça bilim kitaplarının bize kadar ulaşmış nüshalarının hangi kütüphanelerde bulunduğunu göstermesidir. Hocam, seminerlerinde, ara sıra Brockelmann'ın kitabının birçok eksikliği olduğunu ve bunların giderilmesi gerektiğini söylerdi: "Birisinin artık hiç olmazsa İstanbul'daki yazmalara dayanarak bu boşlukları gidermesi lâzım!" derdi.

Bunu söylerken de bana bakardı. Ben de içimden:

- Ben bunu yapacağım, derdim.

Bu fikir bende gittikçe yerleşti. Ben zaten daha talebeyken hocamla birlikte Arapça yazmalara giderdik. Çok kısa zamanda yazma eserler üzerinde ilerledim. Öyle ki kitapların yazılarına bakarak yazıldıkları tarihleri tahmin eder oldum. Yazmaların tarihleri, kitapların sonunda yer alırdı. Biz sonlarına bakmadan tarihlerini tahmin ederdik, "Filan asırda" diye. Sonra tahminlerimizi karşılaştırdık.

“Biliyorum, bana bunları anlattılar. Ben bunlara rağmen bu tehlikeye girmek istiyorum.” dedim.

“Baban milyoner mi, diye sordu. Bu iş çok masraflı, milyoner işi.” dedi.

Ben de: “Babam öldü! Ben fakir bir ailenin çocuğuyum ama bu ilimlerin içine gireceğim, dedim.

Baktı benden kurtulamıyor, ısrarlı inancım hoşuna gitmiş olmalı ki güldü: “Peki!” dedi. Böylece onun talebesi oldum.

İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

İkinci hafta seminerine gittiğimde 3 dakika gecikmiştim. Cebinden altın saatini çıkardı ve bana göstererek: “3 dakika geciktiniz. Bu bir daha tekrür etmemelidir!” dedi.

Ben ona sadece: “Tamam” demekle kalmadım, hakikaten o günden itibaren bütün hayatımda randevularıma gecikmemi prensibine azami dikkat ettim. Galiba o günden bugüne, belki size tuhaf gelir ama sadece üç randevuya, yani 1943'ten bugüne kadar, üç randevuya zamanında ulaşamamanın ıstırabını yaşıyorum! İşte böyle bir hocanın talebesi olma şansını yakaladım. Nedense bu adam beni büyülemişti. Bütün gayretlerime rağmen hocam benden memnun değildi ilk aylarda. 1943 yılıydı. Almanlar, Bulgaristan'a girmişlerdi. Bizim hükümet, bütün üniversiteleri, mektepleri tatil etti. Hocam bana dedi ki:

- Şimdi elinizde bir fırsat var. 6 aylık bir tatiliniz olacak. Bu zaman içerisinde Arapçayı öğrenin.

Ben de zaten öyle düşünüyordum. Fakat bu söz bana çok tesir etti. Hakikaten 6 ay kendimi Arapça öğrenmeye verdim. Evimde babamdan kalma 30 ciltlik bir “Taberî Tefsiri” vardı. Onu okumaya başladım. Başlangıçta anlamıyordum. Türkçe tefsirlerle karşılaştırarak, yavaş yavaş tefsirin içine girmeye çalıştım. Günde aşağı yukarı 17 saat çalışıyordum. Erken kalkıyor, gece geç yatıyordum. Evden hemen hiç çıkmıyordum. Altı ay sonra Taberî Tefsiri'nin 30 cildini bitirdim. Başlangıçta hemen hemen hiç anlamadığım bu tefsiri 6 ayın sonunda gazete gibi okuyordum. Eğer ciddi, pürdikkat, yoğunlaşarak azimle çalışırsanız bunu sizler de başarabilirsiniz, bundan eminim.

Sonbahardı. Hocama gittim, ilk seminerde bazı Alman âlimler, profesörler de vardı. Hocam önüme Gazalî'nin İhya'sını koydu:

İslam'ın yetmişinci senelerinde bir hoca talebelerine okuma, yazma ve başka dersler öğretirken, öğrencilerin olduğu salon o kadar büyükmüş ki, katır ve eşeğin sırtında dolaşarak onlarla ilgilenebiliyormuş.

Hicri 1. yüzyılın sonlarına doğru İslam dünyasında okuma yazma bilenlerin sayısı bütün dünyadaki okuma yazma bilenlerin sayısından daha çoktu. Bunu bilim adamları umumiyetle gözden kaçırdılar. Müslümanların bilime susamışlıkları vardı. Eski ilim merkezleriyle temasa geçiyorlar ve bu ilim merkezleri İslam İmparatorluğunun bir parçası oluyordu. Burada kendilerinden daha bilgili yabancı hocalarla karşılaşıyorlar. Müslümanlar, bunları hoca olarak kabul ediyor. Bu çok büyük bir şey... Ve bu insanlara hürmet ediyorlar, tam hürriyet veriyorlar ve onlar da yadırgamadan, kıskançlık duymadan Araplara, Müslümanlara bilgilerini veriyorlardı. Bu durum İslam dünyasında canlı bir şekilde devam etti.

Hicri 2. yüzyılda, camilerde kürsüler ortaya çıktı. Bakıyorsunuz bir hoca “burası benim kürsümdür” diyor, çıkıyor oraya ders veriyor. Talebeler geliyorlar, bilim adamları katılıyor, camiler büyük bilim merkezlerine dönüşüyor. Böylece 2. yüzyılda İslam dünyasında bir üniversite tipi ortaya çıktı. Yani camiler birer ilim merkezi haline hatta bir üniversite statüsüne büründü. Devlet üniversiteleri ise 5. yüzyılda yani Miladi 11. yüzyılda ortaya çıktı. Avrupalılar 1950 senelerinde kendi aralarında şunu münakaşa etmeye başladılar. Bakıyorlar 13. yüzyılda birdenbire üniversiteler ortaya çıkıyor. Bunu Yunanlılara bağlayamıyorlar. Çünkü Yunanlılarda üniversite yok. Manasız çikarsamalar yapmaya çalışıyorlar. Fakat bir Alman Tıp Tarihçisi şu tezi çok büyük delillerle ispat etti:

- Üniversiteler tarihi hakkında neden yanlış izahlar yapılıyor, neden İslam dünyası akla getirilmiyor? Üniversiteler, İslam dünyasının bir mahsulüdür.”

Ben de buna inanıyorum. İlk devlet üniversitesi Nizamiye olup Bağdat'ta yapılmıştır. Ezher Üniversitesi önceden vardı ama o devlet üniversitesi değildi, vakıf üniversitesiydi. Demek istediğim şey şu: Bilim camiden çıkıyor! Üniversiteler camilerden ortaya çıktı. Bu müthiş bir şey...

Eşek Vitesi

Müslümanların ilerleme nedenlerinden biri de Arapça yazıdır. Merhum hocamdan, Hellmut Ritter'den nakledeceğim size. Bana bu gerçeği açıklayan ilk

insan hocamdı. O Arap yazısını seven ve ona âşık olan bir insandı. Sene galiba 1944'tü. Bir gün hocam bana dedi ki:

- Arap yazısında 3 vites vardır. Bunu herkes bilmez. Yazıyorsunuz, ama noktasız yazıyorsunuz. Bu çok hızlı yazmanıza vesile oluyor. Ama okumada da tam tersi... Bu âlimler vitesidir diyor. Kütüphanelerdeki kitapların bir kısmı böyle... Onları ancak âlimler okuyabilir. 2. viteste ise; noktalı ama harekesiz yazarsınız. Okumada - yazmada 2. vitestir. Bu umumiyetle halk için geçerli bir vitestir. 3. viteste ise noktalı ve harekeli yazarsınız. Okurken hata varsa çok kolay fark edersiniz. Fakat yazmak da zaman alır. Bu da 3. vitestir.

Hocam Hellmut Ritter, bunu söyledikten sonra bir kâğıt aldı ve kâğıda kendi ismini, Latin harfleriyle "Ritter" yazdı:

- Bu eşek süratiyle gidiyor" dedi ve ekledi:
- Bu da eşek vitesidir.

Arapçadaki viteslerle kitaplar müthiş bir süratle yazılıyordu. Sonra Müslümanlar evvela Bizanslılardan papirüsleri aldılar, sonra kâğıt fabrikalarını kurdular. Çinlilerden bazı şeyler aldılar ve büyük kâğıt fabrikaları kurdular. Semerkant'ta, Bağdat'ta, Mısır'da kâğıt fabrikaları ortaya çıktı, insanlar mütemadiyen yazıyorlar, belki lüzumundan fazla yazıyorlardı. Herkes yazıyordu.

Fuat Sezgin Hocamıza Bir Mesajım Var:

kurtarmaktı. Bununla birlikte Batılılara da Müslümanların bilime sağladıkları katkıları göstererek, onları, "üstünlük" duygusundan uzaklaştırmaktı. Çünkü bilim, insanlığın ortak malıdır ve her milletin katkısı vardır. Siz gençler şunu bilmelisiniz ki bizim milletimiz ve Müslümanlar hayranlık uyandıran bir şekilde 800 yıl bilime katkıda bulunmuşlar ve bilimsel gelişmelerin lokomotif gücü olmuşlardır. Bunun gururunu ve onurunu yaşayarak, aynı heyecan ve ufukla çalışmayı bilmelisiniz. Ben bunun için mücadele ile geçen 93 yıllık bir ömrü geride bıraktım. Şimdi, sizin için, yaşadığım bu kısa ömrümden kalan önemli bazı hatıralarımı, tecrübelerimi ve fikirlerimi sizlerle, yine sizin için paylaşacağım:

İlmin Büyüleyici Kapısından Giriş;

Ben temel dinî bilgilerimi ve ilk Arapça eğitimimi, ilçe müftülüğü de yapmış olan babamdan aldım. Medreseyi bitirdikten sonra üniversiteye girdim. Babam öldü. Bir sene tahsilimi dondurmak zorunda kaldım. Bu, babamın ölümünün bir neticesi oldu. Evde kaldım o zaman. Babamın Arapça kitapları vardı. Orada mistik bir havaya girmiştim ben, dünyayı terk etmişçesine. Orada kendi başıma Arapça öğrenmeye başladım. Kuran'ın tefsirini baştan aşağı okudum ve şu karara vardım; İslami Bilimlerle meşgul olayım. Öyle bir mefhum da yoktu o zaman bende gerçekten. Arapça öğreneyim falan dedim.

Sonra bir akrabam beni (1943 yılında) Edebiyat Fakültesine götürdü. Hâlbuki ben mühendis olma sevdasındaydım. O zaman büyük bir Alman âlim vardı. Arapçayı çok iyi bilirdi. Bana: "Seni, onun seminerine götürmek istiyorum." dedi. Ben de: "Gidelim" dedim ve o büyük âlimin seminerine gittim. O gün, o büyük âlim, beni adeta büyüledi. Ben, artık mühendis olmayı kafamdan sildim ve onun talebesi olmayı düşündüm. Maalesef kayıt zamanı geçmişti. Yine de şansımı denemek için dekana gittim. Dekanın odasında iken o büyük âlim de geldi. İri yarı bir adamdı. Durdu. Dekanla konuşmamın bitmesini bekledi. Dekan ona: "-Oo... Ritter Bey! Sizin talebeniz olmayı isteyen bir insanla konuşuyorum." dedi. Hoca bana şöyle bir baktı ve:

- Galiba bu benim dünkü seminerimdeydi, dedi.

Onun seminerlerine sadece 3-4 kişi giderdi. Çünkü zor bir adamdı. Seminerlerinden kaçarlardı talebeler. Çok zaman tek bir talebe olarak katıldığımı hatırlarım. Bana: "Gelin, biraz konuşalım. Çok zor bir şeye talipsiniz. Arapça öğrenmelisiniz. Ben de zor bir hocayım. Benim talebelerim hep benden kaçır, biliyor musunuz?" dedi.

BEN FUAT SEZGİN!¹

Merhaba gençler, Ben Fuat Sezgin!

Konuşmaya başlamadan önce kısaca kendimi sizlere tanıtmak isterim. 24 Ekim 1924 tarihinde Bitlis'te doğdum. 1943 yılında İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsünde ünlü Alman oryantalist Hellmut Ritter hocamdan (1892-1971) dersler aldım. Onun yanında "Mecâz'al - Qur'ân" adlı doktora tezini yazdım. Yine o dönemde alanında ilk olma özelliği taşıyan "Buhârî'nin Kaynakları" başlıklı doçentlik tezini hazırladım. Bu çalışmam alanında ilkti. Çünkü bilinen yaygın kanaatin aksine bu çalışmamda İslam'ın ilk dönemlerindeki hadis nakillerinin sözlü değil yazılı kaynaklara dayandığını savundum. Bu eserim hâlâ alanında çok önemli bir kitap olarak kabul edilir.

Aynı yıllarda "İslam Bilim Tarihi" adlı yeni bir eser üzerine çalışmaya ve araştırmalara başladım. Bu sırada Türkiye'de önemli bir gelişme oldu. 27 Mayıs Askeri Darbesi oldu. Askeri cunta 147 üniversite hocasını üniversitelerden uzaklaştırdı. Bunlardan biri de bendim.

Üniversiteden uzaklaştırılınca Almanya'ya gittim ve oraya yerleştim. Bilim hayatıma orada devam ettim. İstanbul'da başlamış olduğum "İslam Bilim Tarihi"nin ilk cildini 1967 yılında yayınladım. Kitap, bilim çevrelerinde büyük yankı uyandırdı. Bugün 17 cilde ulaşmış olan İslam Bilim Tarihi'ni yazmak benim için kolay olmadı. Bu eser için yaklaşık 60 ülkeyi gezdim, yüzlerce kütüphanede, yüz binlerce cilt dolusu kitap ve yazma eser inceledim. Sonunda Kur'an, Hadis, Fıkıh, Tarih, Edebiyat, Tıp, Farmakoloji, Kimya, Matematik, Astronomi, Astroloji, Meteoroloji, Coğrafya gibi değişik bilim dallarının tarihsel sürecini anlatan dünya çapında bu eseri ortaya koymak bana nasip oldu. Bu çalışma Allah'ın bana bir lütfudur.

Kendimi milletime ve Müslümanlara karşı borçlu görüyordum. Evet, milletime ve Müslümanlara bir borcum vardı. Bundan dolayı en büyük arzum öncelikle milletimi ve Müslümanları Batı karşısındaki aşağılık kompleksinden

¹ Bu eser Sefer Turan'ın Fuat Sezgin hoca ile yapmış-olduğu röportajı yayınlamış olduğu "Bilim Tarihi Sohbetleri" adlı kitabından derlenmiştir.

ASIRLIK BİLGE'DEN MESAJINIZ VAR

HAZIRLAYAN:
Muhlis KÖRPE
Ömer Faruk SERTEL

TASARIM:
Zafer KÜÇÜKSAVLI

Süleyman Demirel Üniversitesi ve
Isparta İl Millî Eğitim Müdürlüğü işbirliğiyle
hazırlanmıştır.

Fuat Sezgin Hocamıza Bir Mesajım Var :

(Mesajınızı İl Millî Eğitim Müdürlüğümüz Web Sitesinden Yazabilirsiniz.)

<http://isparta.meb.gov.tr>

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5 inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.

